ZENGİBAR KALESİ (İSAURA) 2010-2015 YILLARI YÜZEY ARAŞTIRMALARI: İLK SONUÇLAR VE DÜŞÜNCELER

Osman DOĞANAY [1]

ÖZET

Orta ve Batı Torosların kesiştiği bir noktada yer alan antik İsaura kentinde (Zengibar Kalesi) 6 sezon devam eden çalışmaların ilk bulguları burada ele alınmıştır. Çalışmada sözü edilen ve kanıtlar sunmaya çalıştığımız kimi sorunlar arkeoloji dünyasında halen tartışmalı olan konular arasında yer almaktadır. Bilhassa, kalıntılar sahasının İsaura Palaia/Vetus (Eski İsaura) veya İsaura Nea/Nova (Yeni İsaura) kentlerinden hangisi olabileceği konusu çok uzun bir aradan sonra yeniden tartışmaya açılmıştır. Devam eden çalışmalarımızdan sağlanan bilgi ve bulgular sayesinde şimdilik her iki İsaura kenti kalıntılarının da Zengibar Kalesi'nde olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca İsaurialıların iyi bilinen yaşam tarzlarına göre, Zengibar Kalesi'nde en azından yüzeyde görülebilen kalıntıların, benliğini koruyabilmiş yerli İsauria halklarının ürünü olamayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Zengibar Kalesi, Bozkır, İsaura Palaia/Vetus (Eski İsaura), İsaura Nea/Nova (Yeni İsaura), İsauria

Doğanay, Osman. "Zengibar Kalesi (İsaura) 2010-2015 Yılları Yüzey Araştırmaları: İlk Sonuçlar ve Düşünceler". *idil* 5.21 (2016): 389-408.

Doğanay, O. (2016). Zengibar Kalesi (İsaura) 2010-2015 Yılları Yüzey Araştırmaları: İlk Sonuçlar ve Düşünceler. *idil*, 5 (21), s.389-408.

[1] Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, osmandoganay(at)hotmail.com

ZENGİBAR CASTLE (ISAURA) 2010-2015 SURVEYS: THE FIRST RESULTS AND THOUGHTS

ABSTRACT

First clues of our studies which is continued 6 seasons in Isaura ancient city (modern Zengibar Castle) which is located the intersection of West Taurus are discussed in paper. Some issues which is mentioned in paper and we're working to provide the evidence are among the issues which are still controversial in the world of archeology. In particular, what was the name (old or new Isaura) of field ruins in Zengibar Castle was opened to discussion again after a long time. Through ongoing our works was obtained important clues, and these evidences showed that both of two cities (Old Isaura and New Isaura) was located in Zengibar Castle. Moreover, according to well-known lifestyle of Isaurians, ruins which can be seen on the surface at least in Zengibar Castle not of Isaurian who able to preserve the identity of indigenous.

Keywords: Zengibar Castle, Bozkır, İsaura Palaia/Vetus (Old İsaura), İsaura Nea/Nova (New İsaura), İsauria

Giriş

Kentin Yeri ve Konumu: Zengibar Kalesi, Orta Toroslar'ın İç Anadolu'ya bakan kesiminde, 1816 m rakımlı Asar Dağ'ın zirvesinde kurulmuş bir antik kenttir. En yaygın adıyla Asar ve Zengibar Kalesi olarak bilinen antik yerleşim, Konya-Bozkır karayolu üzerinde, Bozkır İlçe merkezine yaklaşık 20 km uzaklıktadır. 1816 m rakımlı Asar Tepe ve Kiremitli Tepe'nin doğal savunma sistemine eklenen yapay surlarla çevrelenen kente güneyden Akropol Kapısı, batıdan ise Kent Kapısı ile girilmektedir. Antik kent bugün kısmen korunan surlarıyla son derece tahkimli bir kale yerleşmesidir. Bu yönüyle İsauria Bölgesi'nin önemli bir kenti, hatta başkenti olduğu açıktır (Res. 1-2).

İlk Araştırmalar: Antik kent ilk defa 1837 yılı 12 Ağustos günü İngiliz seyyah W.J. Hamilton tarafından keşfedilmiştir.[2] Hamilton, birçoğu günümüze kadar ulaşamayan yazıtlar yoluyla buradaki kalıntılar sahasının antik kaynaklarda[3] adı geçen "İsaura" kentine ait olduğunu kesin olarak ifade eder. Hamilton'un kentte bulduğu ve daha sonra J.R.S. Sterret tarafından da incelenen yazıtların birçoğunda "İsaura" adı geçmektedir (Res. 3). Seyyahın kendi ifadesine göre bu zamana kadar İsaura kenti Beyşehir Gölü çevresine yerleştiriliyordu.[4]

19. yüzyıl içerisinde Hamilton'dan sonra E.J. Davis[5] ve J.R.S. Sterrett[6] gibi araştırmacılar çalışmalarında buradaki kalıntılara da değinmişlerdir. 1900'lü yılların başında ise J. Jüthner başkanlığındaki bir ekip tarafından kentte kapsamlı bir araştırma yapılmıştır.[7] Bu çalışmaların ön raporu 1903 yılında, detaylı raporu ise 1935 yılında H. Swoboda başkanlığındaki bir ekip tarafından yayınlanmıştır.[8]

Söz konusu bu çalışmalar daha sonraki küçük çaplı araştırmalarda[9] tekrar tekrar kullanılmış ve zamanımıza kadar kentte bu denli bir araştırma henüz yapılamamıştır.

Karaman ve Konya Müzesi'nin 1980'li ve 1990'lı yıllarda burada yaptığı kısa süreli çalışmalardan birisi de yayın haline getirilmiştir.[10]

[2] Hamilton 1842: 237vd.
[3] Diodoros, Bibliotheka Historika, XVIII, 22;Strabon, Geographika, XII, 569.
[4] Hamilton 1842: 331
[5] Davis 1879: 404.
[6] Sterret 1888: 149vd..
[7] Jüthner-Knoll-Patsch-Swoboda 1903: 44-52
[8] Swoboda 1935: 119 vd
[9] Verzone 1959: 3-15;Temizsoy-Uysal-Mertek 1984: 5-31

Antik Kaynaklarda İsaura (Zengibar Kalesi): İsaura kent adına ilk defa Diodoros'un Bibliotheka Historika adlı eserinin Hellenistik dönemin başlarından söz edilen bölümünde rastlamaktayız [11].Yazara göre kent güçlü surlarla çevriliydi ve Hellenistik dönemin başlarında Perdikkas komutasındaki bir orduya karşı uzun süre direnmiş ancak teslim olmayan İsaurialılar şehirleriyle birlikte kendilerini de ateşe vermişlerdir.

M.Ö. 1. yüzyılın ortalarından sonra Strabon'un eserinde yine İsaura şeklinde kent adına ve İsauria bölge adına rastlamaktayız.[12] Strabon Geographika adlı söz konusu eserinde iki ayrı İsaura kentinden söz eder. İsaura Palaia/Vetus (Eski İsaura) ve İsaura Nea/Nova (Yeni İsaura). Strabon, her iki kentin de M.Ö.1. yüzyıl başlarında Puplius Servilius Vatia tarafından alınıp Roma'ya tabi kılındığını söyler. Daha sonra ise M.Ö. 1. yüzyılın ortalarından sonra Galatia kralı Amyntas'ın İsauria Bölgesi'ne hâkim olduğunu ve İsaura Palaia/Vetus (Eski İsaura) kentinde krali ikametgâhını yapmaya başladığını anlatır. Fakat Strabon'un anlattıklarına göre Amyntas, İsaurialıların batı komşusu Homonadlar üzerine sefere gidince Homonad şefinin karısı tarafından öldürülür ve İsaura Palaia/Vetus'ta (Eski İsaura) yapmaya başladığı surlar tamamlanamaz.

Tartışmalar: Zengibar Kalesi'nin keşfinden uzunca bir süre sonra J.R.S. Sterret[13] , bayan A.M. Ramsay[14] , W.M. Ramsay[15] , W. Ruge[16] , H.A. Ormerod[17] ve W.M. Calder[18] gibi kimi araştırmacılar İsaura Palaia/Vetus (Eski İsaura) ve İsaura

[10].Temizsoy-Uysal-Mertek 1984: 5-31.
[11] Diodoros, Bibliotheka Historika, XVIII, 22
[12]. Strabon, Geographika, XII, 569
[13] Sterret 1888: 149-151. Araştırmacı özellikle Frontinus'a atıf yaparak İsaura Nea/Nova'nın (Yeni İsaura) Dinorma (Eksile/Çatören) olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu düşüncesini de bir yazıtla (no. 257) kanıtlamaya çalışmıştır. Ancak Jüthner başkanlığındaki bir ekip 1901 yılındaki ziyaretlerinde burada kayda değer bir yerleşim bulamamışlardır (Jüthner-Knoll-Patsch-Swoboda 1903: 51-52). Zengibar Kalesi'ndeki yazıtlara da yer verdiği çalışmasında Sterret Zengibar Kalesi kalıntılarının İsaura Palaia/Vetus (Eski İsaura) kentine ait olduğunu ifade etmek istemiştir (Sterret 1888: 106).
[14] Ramsay 1904: 262. Dinorma'nın (Eksile/Çatören) İsaura Nea/Nova (Yeni İsaura) olduğunu ifade eden Sterret'in tahminlerinde çok da yanılmadığını kabul etmekte ancak İsaura Nea/Nova'nın (Yeni İsaura) Dorla'da olduğunu ifade etmektedir. Aynı yazarın Dorla'yı da içine alan diğer çalışmaları için bkz. Ramsay 1906:22-92;Ramsay 1923: 323-338.
[15] Ramsay 1905: 163-167. Sterret'in iddiasının aksine, antik kaynaklar, topoğrafya ve epigrafik malzemelere göre Dinorma'nın (Eksile/Çatören) İsaura Nea/Nova (Yeni İsaura) olamayacağını, bunun için en uygun yerin Dorla (Aydoğmuş) olabileceğini ifade eder.
[16] Ruge 1916: 2055. Kendinden önceki araştırmacıların görüşlerini aktarmıştır. Ancak J.R.S. Sterret'in görüşlerini pek inandırıcı bulmaz.
[17] Ormerod 1922:44-47. İsaura Nea/Nova'yı (Yeni İsaura) önceleri Sterret'in Dinorma'ya (Eksile/Çatören) yerleştirdiğini ancak daha sonra W.M. Ramsay tarafından Dorla'da (Aydoğmuş) olduğu sonucuna varıldığını anlatır. Fakat Dorla konusunda özellikle Frontinus'un ifadelerini doğrulamanın güç olduğundan söz eder.
[18] Calder 1928: 220-221. Kendinden önceki yazarlara değinerek Dorla'nın (Aydoğmuş) İsaura Nea/Nova (Yeni İsaura) olduğunu kabul etme eğilimindedir

Nea/Nova (Yeni İsaura) kentlerinin neresi olduğu konusunda araştırmalar yapmışlar[19] ancak bu çalışmaların sonuçları bizim için tatmin edici değildir.

Yapılan tartışmalarda Zengibar Kalesi ile Dorla[20] (Aydoğmuş) ve Dinorma[21] (Eksile/Çatören) yerleşmelerinin adları sıklıkla geçmekte ve genel olarak araştırmacılar Zengibar Kalesi'nin İsaura Palaia/Vetus (Eski İsaura) kenti olduğunu kabul etmelerine rağmen, İsaura Nea/Nova'nın (Yeni İsaura) ise, kimi antik yazarlar, topoğrafya ve yazıtlar kanıt gösterilerek, Dinorma (Eksile/Çatören) ya da Dorla (Aydoğmuş) olabileceği konusunda görüşler ileri sürmüşlerdir.

20. yüzyılın başlarındaki bu tartışmalar neticesinde şimdiki Aydoğmuş (Dorla) yerleşmesinin İsaura Nea/Nova (Yeni İsaura) olduğu sonucuna varılmıştır. Burası Zengibar Kalesi'nin doğu yönünde, Torosların Konya Ovası'na doğru uzandığı kesimde, düzlük bir yerleşmedir. Zengibar Kalesi'ne uzaklığı ise bugünkü modern yol üzerinden 20 km kadardır (Res. 4).

Diodoros ve Strabonda konuyla ilgili geçen ifadelere baktığımızda İsaura kentinin yaşanan savaşlar ve yıkımlardan sonra daha korunaklı bir yere taşındığı ve dolayısıyla, İsaura Palaia/Vetus (Eski İsaura) ve İsaura Nea/Nova (Yeni İsaura) adıyla iki ayrı kentin ortaya çıktığı akla gelmektedir. Ancak bu yeni kentin burada cereyan eden birçok savaşın[22] hangisinden sonra kurulduğu konusu önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Zengibar Kalesi ve yakın çevresinde şimdiye kadar yapılan çalışmalar[23]İ saura Palaia/Vetus (Eski İsaura) ve İsaura Nea/Nova (Yeni İsaura) kentlerinin kesin bir lokalizasyonu konusunda tatmin edici değildir.

Zengibar Kalesi'ndeki yüzey araştırmalarımızın temel amaçlarından biri de buradaki kalıntıların İsaura Palaia/Vetus (Eski İsaura) kentine mi yoksa İsaura Nea/Nova (Yeni İsaura) kentine mi ait olduğu konusunu açıklığa kavuşturmak ve kentle ilgili bilinmezliklerin çözümü noktasında ipuçları sağlamaktı. 1970'li yılların başında kaleme alınan bir çalışma[24] neticesinde Zengibar Kalesi'nin İsaura Nea/Nova

[19] Bu tartışmalar D. Magie tarafından da özetlenmiştir (bkz. Magie 1950: 1170-1172).
[20] Konya Bozkır Karayolu üzerinde modern Dinek yerleşmesine yakın bir noktadadır. Konya Güneysınır ilçe sınırları içerisinde yer alır. Nispeten düzlüklerden oluşan yerleşim şimdi ise Aydoğmuş adıyla bilinir.
[21] Burası bazı araştırmacılar tarafından şimdi Konya İli Meram İlçesi sınırları içerisinde kalan Kavak yerleşmesinde gösterilir (bkz. Jüthner-Knoll-Patsch-Swoboda 1903: 51). Kimi kaynaklarda Dinorna olarak da geçer (bkz. Swoboda 1935: 99). Konya Akören ilçe sınırlarında yer alan Eğisıla, Eksila, Eksile ve son olarak da Çatören adını alan yerleşimin, çevresindeki kalıntılar sebebiyle Dinorna veya Dinorma olma ihtimali yüksektir. Bilgi için Arkeolog (M.A.) Mehmet Aktaş'a teşekkürler.
[22] Perdikkas'ın (Bosworth 1993: 423;Lenski 1999: 418) ve P. Servilius Vatia'nın (Ormerod 1922: 35vd.;Hall 1973, 568vd.) İsaura seferleri bu konuda önemli bir dönüm noktası olmalıydı
[23] Bu çalışmalardan bazıları: Sterret 1888: 149-151;Jüthner-Knoll-Patsch-Swoboda 1903: 51-52;Ramsay 1904: 262;Ramsay 1905: 163-167;Ramsay 1906:22-92;Ruge 1916: 2055;Ormerod 1922:44-47;Ramsay 1923: 323-338;Calder 1928: 220-221.
[24] Hall 1973: 568-571.

(Yeni İsaura) olduğu iddia edilse de şimdiye kadar bu görüşü destekleyen yeni başka kanıtlara ulaşılamamıştır. Soruna bir çözüm önerisi getirmek amacıyla 2010 yılındaki ilk sezon araştırmalarında öncelikle kentteki savunma yapıları üzerinde çalışmalar yürütülmüştür.

M.Ö. 2. yüzyılın sonlarından itibaren İsauria'yı da kapsayan Kilikya Bölgesi'nin bilhassa dağlık kesiminde Roma tazyiki neticesinde İsauria-Roma düşmanlığının gittikçe derinleştiği ve Roma'nın çok güçlü ordularla İsauria başkentine birçok kez saldırılar düzenlediği bilinmektedir[25] .

İsaura antik kentinde yüzeyde görülen kalıntıların neredeyse tamamına yakını Roma dönemi mimari yapılarından oluşmaktadır. Hatta Roma mimarisine özgü en az üç tane zafer takı, sütunlu cadde ve exedra gibi kimi mimari yapılar İsaura kentinde güçlü bir Roma etkisinin kanıtları olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşmanca ilişkilere rağmen tam bir Romalı karakteri yansıtan kent planlaması ile İsaura'da ilginç bir durumla karşı karşıya olduğumuz açıktır. Tarihi kaynaklarda korsan veya eşkıya yatağı olarak tanımlanan İsauria içlerinde böylesi planlı bir şehirciliği oluşturan sebepler nelerdi? İsaura kentinin yakın çevresinde herhangi bir yerleşime bağlı olmayan nekropol kalıntılarını nasıl açıklayabiliriz?

Zengibar Kalesi'ndeki yüzey araştırmalarımız sırasında bu ve bunun gibi birçok soruya cevap bulmaya çalıştık. Bunların dışında Strabon'da kesin olarak ifade edilen iki ayrı İsaura şehrinden hangisiydi Zengibar Kalesi'ndeki kalıntılar? İsaura Palaia/Vetus (Eski İsaura) mu yoksa İsaura Nea/Nova mıydı? Diodoros'un heyecanlı bir şekilde anlattığı ve neticede Perdikkas komutasındaki Hellenistik dönem ordularının yakıp yıktığı İsaura kenti şimdi neresi? Zengibar Kalesi mi, Dinorma (Eksile/Çatören) mı yoksa Dorla (Aydoğmuş) mıydı? İsaura Palaia/Vetus-İsaura Nea/Nova sorunu uzun yıllar tartışılmış ve kimi araştırmacılar tarafından şehrin kesin olarak lokalize edildiği sanılsa da tarihi kaynaklar ile önerilen kalıntılar sahası, yaşanan tarihsel sürecin doğası ile de tam olarak örtüşmemektedir.

Zengibar Kalesi'ndeki yüzey araştırmalarının ilk yılında kentin en görkemli yapıları olarak karşımıza çıkan savunma sistemleri üzerinde yoğunlaştık. Oldukça güçlü tahkim edilmiş ve Hellenistik dönem ortalarına işaret eden iki kapısı (Akropol

[25] Bu saldırılardan en iyi bilineni Publius Servilius Vatia komutasındaki Roma ordularının saldırısıdır. Bkz. Hall 1973, 568vd. M.Ö. 79-75 yılları arasında gerçekleşen bu savaş neticesinde Publius Servilius Vatia'ya Roma Senatosu tarafından "Isauricus" unvanı verilmiş, bölgedeki İsaura Palaia/Vetus (Eski İsaura) ve İsaura Nea/Nova (Yeni İsaura) olarak bilinen her iki İsaura kenti de Roma'ya tabi olmuştur. Bölge kentlerinin Roma'ya bağlılıklarının hep kısa süreli olduğu ilerleyen dönemlerde açıkça görülmektedir. Roma'nın Anadolu'daki en büyük destekçisi olarak bilinen Galatia Krallığının son kralı Amyntas'ın da İsaura kentine M.Ö. 35-25 yılları arasında bir sefer düzenlediği ve kenti tamamen ele geçirdiği bilinmektedir (Strabon, Geographika, XII, 570). Dolayısıyla, özellikle İsaura kentine Roma ve Anadolu'daki hamilerinin sürekli baskı yaptıklarını net olarak görebilmekteyiz. Ve kent bu saldırıların hepsinde yerle bir edilip yeniden imar edilmiştir.

Kapısı ve Kent Kapısı), pseudo-isodomik (atkılı) örgülü sur duvarları ve bunları birbirine bağlayan en az 14 kule yapısı ile kentteki savunma sistemleri (Res. 5) yukarıdaki sorular dizininin bir kısmına açıklık getirebilecek durumdadır. Çünkü kentteki tahkimat, dönemin en güçlü ordularına karşı uzun süre direnç gösteremese de her seferinde tekrar tekrar daha tahkimli olarak yenilenmiştir. Sur duvarlarında kullanılan devşirme malzemeler (Res. 6) onarımın her aşamasına dair önemli ipuçlarıdır.

Zengibar Kalesi 1816 m rakımıyla ve dönemindeki insan yaşamı için elverişli çevresiyle Torosların bu kesiminde tahkimli bir kent kurmaya yönelik en uygun zirvedir. Dolayısıyla antik kaynaklarda[26] anılan en eski İsaura kenti güçlü bir ihtimalle Zengibar Kalesi'nde idi. Ancak, Zengibar Kalesi'nde bugün kalıntıları görülen savunma sistemleri M.Ö. 4. yüzyılın sonlarında Perdikkas'ın orduları karşısında uzun süre direnemeyip tahrip edilen kentin o dönemdeki savunma sistemlerine ait değildir.

Diodoros, Perdikkas'ın İsaura şehrini uzun süre ele geçirememesinin iki nedeni olarak kentin çok iyi korunan surlarını ve bu surları koruyan cesur askerleri gösterir. [27] Zengibar Kalesi'nde görülen savunma sistemleri M.Ö. 4. yüzyıla kadar uzanmaz. Surlarla organik bağı olmayan kuleler ve kapılar olasılıkla M.Ö. 2. yüzyıl başlarında, Apameia Barışı'ndan sonraki sükûnet ortamında yapıldı, ancak bu kule ve kapıları birbirine bağlayan sur duvarları ise M.Ö. 75 yılındaki Publius Servilius Vatia'nın saldırısı [28] esnasında yıkıldı ve M.Ö. 35-25 yılları arasında Amyntas'ın kenti ele geçirip kendi ikametgâhını buraya taşıma faaliyetleri[29] sırasında tamir edilmeye çalışıldı. Ancak bugün de net olarak görülen yarım kalmış sur duvarları ise Amyntas'ın Homonadlar[30] tarafından kısa bir süre sonra öldürülmesi sebebiyle olmalıdır. Diodoros'un tarif ettiği kent surları ise, Zengibar Kalesi'nde bugünkü agoranın olduğu kesimde son derece dar bir alanı çevreleyen ve kazı olmaksızın bütününe ulaşamayacağımız derinlikte olmalıdır (Res. 7). Ya da sonraki imar faaliyetleri esnasında bu döneme ait savunma sistemleri tamamen ortadan kaldırıldı.

İsaura Nea/Nova (Yeni İsaura) kentini Dinorma veya Dorla olarak gösteren araştırmacıların bu lokalizasyonlarını kabul edersek Zengibar Kalesi Eski İsaura (İsaura Palaia/Vetus)'dır ve Perdikkas'ın tahrip ettiği sur duvarları da yukarıda ifade ettiğimiz gibi Zengibar Kalesi'nde bugünkü agorayı çevreliyor olmalıydı. Fakat aynı isimle yeni bir kent kurulacağı zaman veya mevcut bir kent başka bir yere taşınacağı

[26] Strabon, Geographika, XII, 569; Diodoros, Bibliotheka Historika, XVIII, 22
[27] Diodoros, Bibliotheka Historika, XVIII, 22
[28] Magie 1950: 1171.
[29] Strabon, Geographika, XII, 569-570
[30] Homonadlar konusundaki bir çalışmamız için bkz. Doğanay 2008: 11vd. Ayrıca bkz. Sayme 1948: 572.

zaman yeni kent doğal tahkimatı daha güçlü ve insan yaşamı için zorunlu kaynakları barındıran jeopolitik bir konuma sahip olmalıydı.

Dinorma (Eksile/Çatören) ve Dorla (Aydoğmuş) her ne kadar örneğin ekilebilir tarım alanları yönünden Zengibar Kalesi'nden daha elverişli bir konumda yer almış olsa da düz bir ova yerleşmesi olmaları sebebiyle bilhassa Roma ile sürekli kavgalı bir toplumun en önemli kenti –İsaura- olabilecek jeopolitik önemden yoksundur. Araştırmacıların buradaki yazıtlarda İsaura adına rastlamış olması olağan bir durumdur. Zengibar Kalesi hem doğal tahkimatı yüksek ve hem de 11 adet doğal su kaynağı ile kolay kolay terk edilebilecek bir saha değildir. Çevresindeki tarım arazileri de azımsanamayacak ölçüde ve yaklaşık beş bin kişilik bir kente rahatlıkla yetebilecek durumdadır. Zengibar Kalesi'ndeki mimari kalıntılar her ne kadar erken tarihlere uzanmasa da seramik malzeme şimdilik en azından M.Ö. 4. yüzyılda burada bir yerleşimin olduğuna işaret etmektedir.

İsaura Palaia/Vetus- İsaura Nea/Nova tartışmalarında bir başka görüş ise bugünkü Bozkır ilçe merkezinin İsaura Palaia/Vetus (Eski İsaura), Zengibar Kalesi'nin ise İsaura Nea/Nova (Yeni İsaura) olduğu yönündedir[31]. 20. yüzyıl başlarında bu konudaki tartışmalar daha çok Zengibar Kalesi, Dorla (Aydoğmuş) ve Dinorma (Eksile/Çatören) üzerinden sürdürülürken yüzyılın sonlarına doğru Bozkır ilçe merkezinde ele geçen bir yazıttan dolayı bu tartışmalarda son zamanlarda Bozkır merkezinin de yer aldığı görülmektedir. Publius Servilius Vatia'nın İsauria seferini anlatan yazıtlı blok, yayıncısı tarafından, çok fazla yıpranmadığı ve yaklaşık 20 km uzaklıktaki Zengibar Kalesi'nden getirilemeyeceği düşüncesiyle, yazıtta savaşın da geçtiği yer olarak anılan İsaura Palaia/Vetus (Eski İsaura) kentinin Bozkır ilçe merkezi civarında olduğu ileri sürülmektedir.

Bozkır İlçe merkezini günümüzde ikiye bölerek Konya Ovası'na doğru akıp giden Çarşamba Çayı'nın iki yakasındaki Küçük Sivri ve Büyük Sivri olarak isimlendirilen tepelerde (Res. 8) bir kale kentin cılız izlerine rastlanmaktadır. Çayın her iki yakasında modern kentin işgal ettiği sahalarda zaman zaman yapılan hafriyat çalışmalarında önemli kalıntılara rastlanmaktadır. Dolayısıyla Bozkır ilçe merkezinin, adını şimdilik bilemediğimiz bir antik kent üzerinde yer aldığı kesindir. Torosların yerleşim düzenine uygun olarak da Küçük ve Büyük Sivri tepelerinin küçük bir savunma sistemine sahip olduğu buradaki izlerden anlaşılmaktadır.

Küçük Sivri Tepe'yi yalayarak akıp giden Çarşamba Çayı'nın (Res. 9) yatağı belki de bu tepedeki kale yerleşmesini savunmasız kılmak için değiştirildi. Bozkır'a Konya yönünden girişi sağlayan bugünkü ana caddede yapılacak jeofizik çalışmalar

[31] Hall 1973: 568-571

bu konuya ışık tutabilir. Dolayısıyla eğer İsaura Palaia/Vetus (Eski İsaura) kenti Bozkır ilçe merkezinde aranacaksa en uygun yer de Küçük Sivri Tepe olmalıdır. Ancak, Bozkır İlçe merkezinin çanak şeklindeki bir vadide yer almış olması buradaki en tahkimli kale kenti bile savunmasız kılmak için yeterlidir. Bu sebeple en eski İsaura kenti Bozkır ilçe merkezinde ise Perdikkas'ın günlerce savaşarak alamadığı, Diodoros'un son derece tahkimli surlarıyla övdüğü İsaura kenti nasıl olur da savunmasız küçük bir vadi tabanında olabilirdi? Bir vadideki en tahkimli yerleşim bile dönemin en güçlü ordusu karşısında nasıl uzun süre direnebilir? Ve böylesi bir kentin izlerini neden son derece cılız kalıntılar olarak görmekteyiz? Övülen böylesi tahkimli bir kentten daha fazla kalıntının günümüze gelmesi beklenmez mi? Bozkır İlçe merkezinde İsaura Vetus/Palaea için en uygun jeopolitik konuma sahip Büyük Sivri ve Küçük Sivri Tepeleri'nde veya yakın çevrede neden hayranlıkla övülen surlara dair belirgin izlere rastlanmamaktadır.

Bu soruların hepsine mantıklı açıklamalar getirilebilirse İsaura Palaia/Vetus'un (Eski İsaura) Bozkır İlçe merkezinde olduğu kabul edilebilir. Bu durumda İsaura Palaia/Vetus'un sakinleri belki de bu küçük ve sığ vadideki tahkimli kentlerini artık koruyamayacaklarını anlayarak kentlerini doğal tahkimatı daha güçlü bir yer olan Asar Tepe'ye taşımış ve bu yeni yerleşim ise İsaura Nea/Nova (Yeni İsaura) olarak anılmaya başlanmış olmalıdır.

Ancak Bozkır İlçe merkezi ve buradaki Küçük ve Büyük Sivri Tepeleri'nde ve yakın çevrede tahkimli bir savunma sistemine dair kesin ipuçları sağlanamamıştır. Bu çevrede görülen arkeolojik kalıntıların hiç birisi de Hellenistik dönem başlarına kadar uzanmaz. Dolayısıyla Diodoros'ta canlı bir şekilde aktarılan İsaura kentine ait son derece güçlü surların bu küçük ve sığ vadide aranması pek umut verici sonuçlar sağlamayacaktır. Bu durumda İsaura Palaia/Vetus'un (Eski İsaura) kentinin izlerini Zengibar Kalesi'ndeki agora ve yakın çevresinde aramamız gerekecektir. Dolayısıyla İsaura Palaia/Vetus-İsaura Nea/Nova tartışmalarında Dinorma ve Dorla yerleşimlerini anmak da gereksiz olacaktır.

Zengibar Kalesi'nde yüzeyde görülen çok sayıdaki yazıt içerisinde İsaura kenti ve meclisine dair önemli bilgiler verilmektedir. Ancak şimdiye kadar İsaura Palaia/Vetus ve İsaura Nea/Nova ifadeleri içeren yazıta rastlanmamış olması bu tartışmaları halen sürdürmektedir. Kazılar neticesinde de bu ifadeleri içeren bir yazıt ele geçmezse her iki kentin de aynı yerde –Zengibar Kalesi'nde- olduğu yönündeki düşüncemiz pekişecektir. Belki de eski kent şimdiki agoranın da yer aldığı Asar Tepe'den (Res. 10) ibaretti ve daha sonraki dönemlerde yakındaki Kiremitli Tepe de (Res. 11) içeriye alınacak şekilde kent surları genişletildi ve yerleşimin ilk bölümü İsaura Palaia/Vetus, genişletilen kısmı ise İsaura Nea/Nova olarak anılmaya başlandı. Öyle ki kentin kuzeyindeki kayalıklarda bu genişlemeye dair izleri net olarak

görebilmekteyiz ve genişleyen sahasıyla birlikte her iki kenti de içine alan saha bugün yaklaşık 265 hektarlık oldukça geniş bir alana denk düşmektedir.

Zengibar Kalesi'nde 2010 yılından bu yana sürdürdüğümüz çalışmalarda[32] kentin etrafının kimi yerlerde 3.25 m.'yi bulan kalınlıkta sur duvarlarıyla çevrildiğini, arazideki meylin az olduğu kesimlerde ise bu sur duvarlarının çok sayıdaki kuleyle desteklendiğini gördük. Kuleler genellikle belli bir yüksekliğe kadar dairesel planlı, üst kısımlarda ise sekizgen olarak inşa edilmiştir (Res. 12). Dairesel ve çokgen planlı kulelerin kente yönelik düşman saldırılarında avantajlar sağladığını burada görebilmekteyiz. Kuleler ve sur duvarları arasında organik bağ yoktur. Muhtemelen bu kuleler daha erken tarihlerde inşa edilmiş ve surlara yapılan saldırılarda kuleler formu ve sur duvarlarıyla bağlantısız olması sayesinde ayakta kalabilmiştir. Daha sonraki onarımlar ise büyük oranda sur duvarlarının tamiri şeklinde olmuştur. Bu tamiratlar esnasında ise çokça kullanılan devşirme malzemelerle kulelerin örgü tekniği taklit edilmeye çalışılmıştır (Res. 13).

Savunma sistemi içerisinde yer alan iki kapıdan birisi Akropol Kapısı (Res. 14) diğeri de Kent Kapısı olarak anılmaktadır. Akropol Kapısı'ndan çıkan ve kent dışındaki nekropol sahasından geçerek yer yer Bozkır İlçe merkezine kadar izleri görülebilen antik yolun (Res. 15) Via Sebaste bağlantılı olarak Side ve Antiocheia'ya kadar uzandığını düşünüyoruz. Akropol Kapısı'ndan agoradaki sütunlu caddeye girerken zigzaglı bir koridor ve en az iki kapı aşılmak suretiyle kente ancak girilebilmektedir. Kapıyı koruyan iki kuleden biri sekizgen diğeri ise çokgen planlıdır. Kalıntılar arasında görülen triglif-metop blokları Perge'de [33]örneğini gördüğümüz bir kulede olduğu gibi kulenin çatıya yakın kısmında kuleyi çepeçevre dolanıyor olmalıydı. Yine kalıntılar arasında görülen kılıç-kalkan ve zırh gibi savaş aleti kabartmaları boyanarak, düşmana korku salmak için kulenin uzaktan görülebilecek bir yerine yapı malzemesi olarak konulmuş olmalıydı.[34]

Sur duvarlarındaki bir diğer kapı ise kentin konumlandığı Asar Tepe ya da Kiremitli Tepe'nin batı yönündedir. Kent Kapısı olarak isimlendirilen bu kapı ise Akropol Kapısı'ndan oldukça farklı bir yapıya sahiptir (Res. 16). Arazi meylinin düşük bir seviyede olduğu bu kesimde 3.25 m.'yi bulan sur duvarları iki yandan buradaki kapıya bağlanmaktadır. Bu kapı sur duvarlarından biraz içeri çekilmiş ve çokgen planlı bir kule yapısıyla tahkimat güçlendirilmiştir. Kulenin yıkıntıları arasında görülen kılıç-kalkan, miğfer, dizlik ve sadak gibi savaşçı aletleri (Res. 17) askeri karakterdeki bu kapıyı koruyan kulenin dış yüzeyini dolanıyor olmalıydı. Kent Kapısı'ndan çıkan ve batı yöndeki kayalıklarda yer alan nekropol alanından geçen

[32] Doğanay 2011: 403vd.;Doğanay 2012: 97-2014;Doğanay-Köker 2013: 207-2013.
[33] Akarca 1972: 164, Res. 117.
[34] Benzer örnekleri Side'de görüyoruz. Bkz. Mansel 1966: 351-367.

antik yolun izleri halen görülebilmektedir. Bu yol günümüzde Bozkır yönündeki (güneyde) Kızıldüz Mevkii'ne yakın kayalıklarda izleri görülen antik yolun (Res. 18) olduğu kesimlerde Akropol Kapısı'ndan gelen yol ile birleşiyor olmalıydı.

Zengibar Kalesi'ndeki ilk yıl (2010) yüzey araştırmalarımızda daha çok kentin savunma yapıları üzerinde çalışmalarımızı yürütmüştük. Daha sonraki yıllarda ise agoradaki zafer takları, sütunlu cadde, bazilika ve diğer yapıların rölövelerini çıkarmak üzere çalışmalar yaptık[35]. Bu çalışmalar esnasında kentle ilgili yukarıda yer verdiğimiz önemli soruların cevaplarını bulmaya yönelik olarak çalışmaların seyri değişti. Bir taraftan başladığımız rölöve çalışmaları devam ederken diğer taraftan da önemli soruların cevapları noktasında mevcut araştırmalarımızın neler sağladığını tartışmaya başladık. Kentte yıkıntılar halinde görülen mimari yapılar ve seramik malzeme dışındaki küçük buluntuların İsaura Palaia/Vetus- İsaura Nea/Nova meselesinin anlaşılması konusunda doğrudan bir katkı sağlamadığı anlaşılmıştır. Daha çok seramik malzeme ile Asar Tepe ve Kiremitli Tepe'nin jeopolitik konumunun bu hususta önemli çıkarımlar yapmamıza olanak sağlayacağını gördük.

İsaura kenti ile ilgili bir diğer sorun ise mevcut kalıntıların mahiyeti konusundadır. Mevcut kalıntı ve buluntular Zengibar Kalesi'nde büyük oranda Roma damgasının olduğunu göstermiştir. Kentin planlamasında Romalı mimar, mühendis ve ustaların söz sahibi olduğunu, kentin yerli sakinlerinin ise yerleşimin imarında işçi olarak Roma gücü himayesinde çalışan ve asimile olmaya yakın İsaurialılar olduğunu düşünüyoruz. Öyle ki tarihi kaynakların ve epigrafik malzemelerin açıkça ifade ettiği korsan ve eşkıya bir toplumdan planlı bir şehircilik anlayışını beklemek yersizdir. Öyleyse Roma ile sürekli savaş halinde olan ve Toroslara birçok kez önemli miktardaki Roma gücünün sevk edilmesine sebep olan korsan ! veya eşkıya ! İsaurialılar nerede oturmaktaydı?

Bilindiği üzere Toros Dağları Orta Anadolu ve Akdeniz kıyılarına paralel olarak uzanmakta ve üzerinde çok sayıda geçitler barındırmaktadır. Bu geçitler vasıtasıyla Akdeniz kıyılarındaki modern yerleşimlerden yaz aylarındaki bunaltıcı sıcak ve nemli havadan kaçan çok sayıdaki insan Torosların zirvelerindeki veya Orta Anadolu'ya bakan taraflarındaki yüksek düzlüklerde her yıl yaklaşık altı aylarını geçirmektedirler. İç kesimlerdeki modern yerleşimcilerin de aynı şekilde Torosların serin zirvelerinde çok sayıda geçici yerleşimler (Res. 19) kurduklarını biliyoruz. Yer yer 3000 m yüksekliğe sahip bu yerleşimlere kış aylarında günümüzde bile ulaşmak neredeyse imkânsızdır. Dolayısıyla yaz aylarında önemli bir nüfusu barındıran bu yaylalarda kış aylarında vahşi hayvanların bile yaşaması olanaksız hale gelmektedir.

[35] Doğanay 2012: 97vd.;Doğanay-Köker 2013: 207-213.

Son yıllarda yayla turizmi açısından da önemli hale gelen bu nüfus hareketleri yoluyla Orta Anadolu ve Akdeniz kıyısı halklarının kültürel manada kaynaştığı bilinmektedir.

Zengibar Kalesi'nin güneyine denk düşen Orta ve Batı Torosların zirvelerinde günümüzde çok sayıda yayla yerleşimi vardır. Bu yayla yerleşimlerinin çevresinde kaynaklara da geçen çok sayıda nekropol ve buna dair kalıntılar (Res. 20-21) halen görülebilmektedir.[36] Fakat bu nekropollerin bağlı olduğu antik yerleşimlere ait arkeolojik izleri kesin olarak saptamak şimdiye kadar mümkün olmamıştır. Dolayısıyla, örneğin Tosuntaşı, Sarıot, Dibektaşı, Dikilitaş ve Tufan Deresi gibi yayla yerleşmelerinde görülen nekropol kalıntılarının, antik dönemde buralarda günümüze benzer şekilde yer alan geçici yerleşim birimlerine ait olabileceğini düşünüyoruz. Olasılıkla kış aylarını iklimin nispeten daha ılıman olduğu iç ve kıyı kesimlerinde geçiren antik insan, şimdilerde olduğu gibi yaz aylarının sıcağından korunmak için de Toroslardaki bu yayla yerleşimlerine taşınıyordu. Barınaklarını geçici olarak kuran bu halklar ölülerini de bu yaylalarda izlerini halen gördüğümüz nekropol alanlarına kendi geleneklerine uygun olarak gömüyor olmalıydı. Bu yaylalardaki nekropol kalıntıları ile kıyı ve iç kesimlerdeki nekropol kalıntıları arasında gözlemlenen büyük benzerlikler bu konuda önemli bir ipucudur.

Bölgedeki yaylalar dışında, Zengibar Kalesi'nin yakın çevresinde de herhangi bir kalıcı yerleşime bağlı olmayan, arazide münferit olarak duran çok sayıda mezar steli, ostotek, lahit ve kaya mezarı gibi antik dönem nekropollerine ilişkin kalıntılar görülmektedir (Res. 22). Bu kalıntıların da, sürekli bir yerleşime sahip olmayan, kendilerine geçici yerleşimler kuran ve Roma boyunduruğunu şiddetle reddeden gerçek manada yerli İsaurialılara ait olduğunu düşünüyoruz. [37]Roma egemenliğine boyun eğen yerli halk ise olasılıkla Zengibar Kalesi (İsaura) gibi Romalı mimar ve mühendislerin kurguladığı planlı bir şehir içerisinde yaşamlarını sürdürerek zaman içinde asimile olmuştur.

Zengibar Kalesi'nde devam eden çalışmalarımız (Res. 23-24) İsauria Bölgesi yerleşimleri konusunda her geçen yıl umut verici ipuçları sağlamaktadır. Şimdilik ilk veriler ışığında paylaştığımız yukarıdaki tartışma konularının da zaman içerisinde farklı mecrada seyredeceği kuşkusuzdur.

Sonuç: İsauria Bölgesi'nin en büyük ve en iyi korunan kenti olan İsaura'da (Zengibar Kalesi) 6 yıldır sürdürülen arkeolojik yüzey araştırmalarında elde edilen bulgularla ulaşılan yeni sonuçlar çalışmada kısaca ele alınmıştır. Bu sonuçlardan ilki Zengibar Kalesi'ndeki kalıntıların kaynaklarda ifade edilen İsaura Palaia/Vetus (Eski

[36] Swoboda 1935: 54-60 (Sarot Yaylası), 60-61 (Dibektaşı Yaylası).
[37] A. Ünal da bölge genelinde bir yerleşime bağlı olmayan nekropollere çok önceleri bu şekilde bir açıklama getirmiştir. Bkz. Ünal-Girginer 2007: 247-248.

İsaura) veya İsaura Nea/Nova (Yeni İsaura) kentlerinden hangisine ait olduğu, diğeri ise kentteki kalıntıların İsaurialı veya Roma karakteri konusundadır.

Devam eden çalışmalarımızın ileride şimdikinden çok farklı sonuçlar da doğurabileceğini düşünüyoruz. Ancak şimdiye kadarki arazi çalışmalarından sağlanan bulgular İsaura Palaia/Vetus (Eski İsaura) ve İsaura Nea/Nova (Yeni İsaura) kentlerinden her ikisinin de güçlü bir ihtimalle Zengibar Kalesi'nde olduğunu göstermektedir. Kentteki kalıntıların güçlü bir Roma yönetimi altında imar edilen düzenli bir şehre ait olduğu, kent sakinlerinin de Roma hegemonyası altında yaşayan ve Roma kültürünü benimseyen az sayıdaki yerli halktan teşekkül ettiği anlaşılmaktadır.

Zengibar Kalesi'nde yapılacak olan kazı çalışmaları özellikle İsaura Palaia/Vetus (Eski İsaura) ve İsaura Nea/Nova (Yeni İsaura) problemi konusunda yeni ipuçları sağlayacaktır. Dolayısıyla buradaki düşüncelerimizin zaman içinde değişebileceğini ya da pekişeceğini düşünüyoruz. Ancak kentin güçlü bir Roma egemenliği altında imar edildiği yüzeyde görülen kalıntılar ışığında rahatlıkla söylenebilir. Bölge genelinde bir yerleşime bağlanamayan nekropol kalıntıları ise geçici yerleşimler kuran İsaurialı halklara ait olmalıdır. Zengibar Kalesi'nde yapılacak sistemli arkeolojik kazılar ve bölge genelinde sürdürülecek yüzey araştırmaları anılan önemli problemlere kısa sürede bilimsel açıklamalar getirebilecektir.

KAYNAKLAR

Antik Kaynaklar

Diodoros, Bibliotheka Historika, XVIII, 22.

Strabon, Geographika, XII, 569.

Modern Kaynaklar

Akarca, A., *Şehir ve Savunması* I, Ankara, 1972.

Bosworth, A.B., *Perdiccas and Kings*, CQ, Vol. 43, No. 2, 1993, s. 420-427.

Calder, *W.M., The Site of Isaura Nova*, JHS, XLVIII,1928, 220-221.

Davis, E.J., *Life in Asiatic Turkey, a Journal of Travel in Cilicia (Pedias and Tracheia), Isauria and Parts of Lycaonia and Cappadocia*, London, 1879.

Doğanay, O*., Antik ve Modern Kaynaklara Göre Toroslar'ın Savaşçı Kavmi Homonadlar'ın Yaşadığı Coğrafya*, Arkeoloji ve Sanat, Sayı: 128, 11-32, 2008.

Doğanay, O., *Zengibar Kalesi (Bozkır/Konya)* 2010 Yılı Yüzey Araştırması, AST 29-3, 403-422, Ankara, 2011.

Doğanay, O., *Zengibar Kalesi (Bozkır/Konya)* 2011 Yılı Yüzey Araştırmaları, AST 30, 97-104, Ankara, 2012.

Doğanay, O.-Köker, E., *Zengibar Kalesi (Bozkır/Konya) 2012 Yılı Yüzey Araştırmaları*, AST 31, 207-213, Ankara, 2013.

Hall, A.S., *New Light of the Capture of Isaura Vetus by Servilius Vatia, Akten VI*. Inter.Kongr.Ger.Lat.Epigr. München, 1973.

Hamilton, *W.J., Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia; with some Account of their Antiquities and Geology*,
Vol. II, London, 1842.

Jüthner, J.-Knoll, F.-Patsch, K.-Swoboda, H., *Vorläufiger Bericht über eine Archäologische Expedition nach Kleinasien*, Prag, 1903.

Lenski, N., *Assimilation and Revolt in the Territory of Isauria, from the 1st Century BC to the 6th Century AD, JESHO*, Vol, 42, No. 4, 1999, s. 413-465.

Magie, D., *Roman Rule in Asia Minor to the end of the Third Century after Christ* I, New Jersey, 1950.

Mansel, A.M*., Side'nin Doğu Şehir Kapısı'nda Bulunan Silah Kabartmaları,* Belleten, Cilt: XXX, 351-367, Ankara, 1966.

Ormerod, H.A., *The Campaigns of Servilius Isauricus against he Pirates*, JRS, Vol. 12, 1922, 35-56.

Ramsay, A.M., *The Early Christian Art of Isaura Nova*, JHS, Vol. 24, 1904, s. 260-292.

Ramsay, W.M., *Topography and Epigraphy of Nova Isaura*, JHS, Vol. 25, 1905, s. 163-180.

Ramsay, A.M., Isaurian and East-Phrygian Art in the Third and Fourth Centuries After Christ, Studies in the History and Art of the Eastern Provinces of the Roman Empire, Ed. W.M. Ramsay, London, 1906.

Ramsay, A.M., *Examples of Isaurian Art: The Screen in Isaurian Monuments*, Ed. W.H. Buckler-W.M. Calder, Anatolian Studies presented to Sir William Mitchell Ramsay, Manchester, 1923.

Ruge, W., *"Isaura",* RE, IX-2, s. 2055-2056.

Sterrett, J.R.S., *The Wolfe Expedition to Asia Minor*, Boston 1888.

Swoboda, H.-Keil, J.-Knoll, F., *Denkmäler aus Lykaonien, Pamphylien und Isaurien*, Wien, 1935.

Sayme, R., *Torosların Muntazam İşgali*, TTK Kong. III, 570-575, Ankara, 1943.

Temizsoy-Uysal-Mertek 1984:Temizsoy, İ-Uysal, M.V.-Mertek, K., *Zengibar Kalesi-*İsaura, Karaman Müzesi Yıllığı, Sayı: 2, 1984, 5-31.

Ünal, A.-Girginer, S., *Kilikya-Çukurova İlk Çağlardan Osmanlı Dönemine Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji, Kizzuwatnalı Kraliçe Puduhepa ve Yerleşme Alanları Rehberi Ekleriyle Birlikte*, İstanbul, 2007, 247-248.

Verzone, P., *Citta Ellenistiche e Romane Dell'Asia Minore Isaura Vetus* (Palaea Isaura), Palladio Rivista di Storia Dell'Architettura I-II, Nuova Serie-Anno IX, Gennaio Giugno, 1959, 1-18.

Res. 1

Res. 2

Res. 3

Res. 4

Res. 5

Res. 6

Res. 7

Res. 8

Res. 9

Res. 10

Res. 11

Res. 12

Res. 13

Res. 14

Res. 15

Res. 16

Res. 17

Res. 18

Res. 19

Res. 20

Res. 21

Res. 22

Res. 23

Res. 24